

בתפלה, אם אמרם למפרע — לא יצא¹⁴.

הלל — מנלן?

רבה אמר, דכתיב: "ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה'". ודרשינן: כשם ששקיעת זורחת החמה לא יהפכו — כך מהולל שם ה' כסדרו דווקא, ולא למפרע.

רב יוסף אמר מהכא ילפינן לה, דכתיב בהלל: "זה היום עשה ה'". שכשם שסדר היום אינו משתנה בשעותיו, כך הלל אינו נאמר למפרע.

רב אויב אמר: "יהי שם ה' מבורך וגו' מהולל שם ה'". ודרשינן מלשון "יהי": כהויתו יהא — הילול ה' וברכתו. והיינו כסדרו — ולא להיפך.

ורב נחמן בר יצחק ואיתימא רב אחא בר יעקב אמר מהכא: "יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם". דהיינו, כסדרו של עולם — שאינו מתהפך, ולא למפרע.

קריאת שמע — מנלן דאינה נאמרת למפרע? דתניא: קריאת שמע נקראת ככתבה, דהיינו דווקא בלשון הקודש, דברי רבי.

והכמים אומרים — נקראת בכל לשון¹⁵.

מאי טעמא דרבי?

אמר קרא: "והיו". ודרשינן: בהויתן יהו, ז-ז ב כשם שכתובין במקרא. דהיינו, בלשון הקודש.

ורבנן, מאי טעמייהו?

אמר קרא: "שמע" — בכל לשון שאתה שומע.

ומקשינן: ורבי נמי, הא כתיב "שמע", דמשמע בכל לשון?

ומתצינן: ההוא קרא מיבעי ליה למדרש מיניה: השמע לאזניך את מה שאתה מוציא מפיו. דהיינו, שלא יקרא בלחש.

ורבנן דדרשו מ"שמע", דיכול לקראה בכל לשון, לא בעו להך קרא למדרש להך דרשא ד"השמע לאזניך", משום דאינהו פליגי עליה דרבי, ופברי כמאן דאמר: הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו — יצא.

ומקשינן: ורבנן נמי, הכתיב "והיו", דמשמע — בהויתן יהו?

ומתצינן: ההוא מיבעי ליה למימר שלא יקרא למפרע.

14. כתב גליון מהרש"א, דמדלא נקט הכא ברכת המזון, משמע דבברכת המזון — אין הסדר מעכב.

15. הכי איתא בשו"ע להלכתא. וכתב המ"ב [ס"ב ס"ב סק"ב], דהיינו דווקא כשמבין אותו לשון. אבל אם קרא בלשון הקודש, אפילו אם אין מבין הלשון — יצא. ועיי' בבאר היטב שם.

ועיי' בכור לזהב, שיישב לפי דברי הריטב"א את קושיית הטו"א, שהקשה: למה לי קרא למגילה, נילף מקריאת שמע, כי היכי דילפינן לקמן [י"ט ע"ב] לענין חש"ו מקרא מגילה מק"ש! דלפי מש"כ הריטב"א — לק"מ. דאי הוה ילפינן מק"ש, הוה ילפינן דווקא סדר הפסוקין מעכב, אבל סדר הפרשיות — אינו מעכב. להכי בעינן ילפותא מיוחדת למגילה, שאף סדר הפרשיות מעכב בה.

ודחינן: באמת איכא למימר, דקסבר דכל התורה — בלשון הקודש נאמרה. ואף על פי כן, **אצטריך** למכתב "והיו" גבי קריאת שמע, משום **דסלקא דעתך** למדרש מ"שמע", דקרינן בכל לשון שאתה שומע, על אף שכל התורה נקראת דווקא בלשון הקודש, ו**כרבנן** דדרשי הכי, להכי **כתב רחמנא** "והיו", למימר דאף קריאת שמע — קרינן דווקא בלשון הקודש.

לימא קסברי רבנן דכל התורה כולה — **בלשון הקודש** דווקא **נאמרה** לקרות, **דאי סלקא דעתך דבכל לשון נאמרה**, למה לי **למכתב בקריאת שמע "שמע"**, דמשמע: בכל לשון, הא בלאו הכי קרינן בכל לשון? אלא, על כרחך, דכל התורה כולה — בלשון הקודש דווקא נקראת, ולהכי אצטריך למדרש מ"שמע", דקריאת שמע נקראת אף בשאר לשונות!

ודחינן: אפילו אי נימא, דסבירא להו לרבנן, דבכל לשון נאמרה, אכתי **איצטריך** למכתב "שמע". **דסלקא דעתך אמינא**, דנדרוש "והיו" **כרבני**, דדווקא בהוויתן יהו, להכי **כתב רחמנא "שמע"**, למימר דקוראה בכל לשון.

ורבני, **שלא יקרא למפרע** — **מנא** ליה? הא איהו יליף מקרא ד"והיו", דבעינן למקרי דווקא בלשון הקודש!?

ומבארין: איהו דריש לה מדאבעי ליה לקרא למכתב "דברים", וכתב "הדברים", מהך "ה" יתירא דריש שלא יקרא למפרע.

ורבנן, מאי דרשי מהך "ה" יתירא?

ואמרינן: אינהו "דברים" — "הדברים" לא משמע להו למדרש.

איתברר לן, דמהנך קראי, מ"והיו" או מ"ה" יתירא, דריש האי תנא דלעיל — שלא יקרא קריאת שמע למפרע.

והוינן בה: **לימא קסבר רבי דכל התורה כולה** — **בכל לשון נאמרה** להקרא בקריאת התורה¹⁶, **דאי סלקא דעתך** דדווקא בלשון הקודש נאמרה, למה לי **למכתב "והיו"** גבי קריאת שמע, הא בלאו הכי בעינן למקרי בלשון הקודש, ככל הקורא בתורה!?! על כרחך, דכל התורה נקראת בכל לשון, ורק קריאת שמע בעינן דווקא בלשון הקודש!

והתוס' פירשו, דהיינו כל קריאה שנאמרה בתורה. כגון: מצות חליצה, עגלה ערופה, וידוי מעשר שני, וביכורים.

ובשיטה מקובצת בכרכות [י"ג ע"א] הביא, ד"א ככוונת רש"י, דהיינו לענין קדושת ספר תורה, לקרוא בו בביהכנ"ס. דאם תמצוי לומר דבלשון הקודש נאמרה, אם היא כתובה בלשון אחר — אינה קדושה לקרות בה בבית הכנסת. ועיי' מה שכתב שם בשם הראב"ד.

16. כך פירש רש"י. והקשו תוס', הא קריאת התורה אינה אלא מדרבנן [דתקנת משה ועזרא היא, כדאיתא בב"ק פ"ב ע"א]?

ובמרומי שדה תירץ, דבאמת קריאת התורה אינה חיוב מה"ת, אבל אם קורין בתורה בצבור, מן התורה הוי מצוה. וכתב שכן מצא בספר באר שבע. והריטב"א כתב, דקריאת התורה בצבור בשבתות וימים טובים — מן התורה היא. עיי"ש.

תפלה — מנא לן דאינה נאמרת למפרע?

דתניא: שמעון הפקולי [יש אומרים שנקרא כך, על שם שהשתכר בצמר גפן שקורין לו פקולא. רש"י] הסדיר שמונה עשרה ברכות בתפילה לפני רבן גמליאל על הסדר¹⁷, דהיינו, כמשפט המקראות, וכדלקמן. ומעשה זה היה ביבנה.

להכי צריך לאמרן דווקא כסדר, ולא למפרע, שהרי מסודרין הן על סדר המקראות.

אמר רבי יוחנן, ואמרי לה, דבמתניתא תנא: מאה ועשרים זקנים של אנשי כנסת הגדולה, ובהם כמה נביאים, תיקנו שמונה עשרה ברכות — על הסדר¹⁸.

תנו רבנן: מנין שאומרים ברכת אבות בתפילה?

שנאמר: "חבו לה' בני אלים". דהיינו, הזכירו לפני ה' את אילי הארץ, שהם האבות¹⁹.

ומנין שאומרים ברכה שעניינה גבורות ה' ["אתה גבור וכו'"]?

שנאמר בהמשכו של אותו פסוק: "חבו לה' כבוד ועוז".

ומנין שאומרים ברכה שעניינה קדושות ה' ["אתה קדוש וכו'"]?

שנאמר בסיפיה דפרקא דלעיל: "חבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קדש".

ומה טעם ראו לומר ברכת בינה ["אתה חונן לאדם דעת וכו'"] — אחר קדושה?

שנאמר: "והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו", ופמ"ך ליה: "וידעו תועי רוח בינה".

ומה ראו לומר ברכת תשובה ["השיבנו אבינו וכו'"] אחר ברכת בינה?

דכתיב: "ולבבו יבין, ושב ורפא לו". דהיינו, שעל ידי שלבבו יבין, ישוב מרשעו, וירפא לו [רפואת הנפש]. חזינן דכתיבא תשובה אחרי בינה.

ותמהינן: אי הכי, דטעמא הוא משום דכתיבה תשובה אחר בינה, לימא רפואה

קדשם והשגת נבואתם העליונה, ונהירא להו שבילין דכל סדרי בראשית ופרק המרכבה, לזאת יסדו ותקנו מטבע ברכות והתפילות באלו התיבות דווקא, מאשר ראו והשיגו איזה דרך ישכן אורה של כל תיבה פרטית מהם, אשר היא נצרכת מאד לתקון רבוי עולמות וכחות עליונים וסדור המרכבה וכו'. עיי"ש. [וע"ע בפרקים שאח"כ, וברוח חיים פרק א'].¹⁷

19. ד"אלים" — לשון חוזק ותוקף הוא. כדכתיב ביחזקאל [י"ז י"ג]: "ואת אילי הארץ לקח" [פירש שם המצודת דוד, דהיינו שרי ירושלים]. רש"י בסוטה [ל"ג ע"א].

17. ובב"י [או"ח סי' קי"ב] כתב: "מצאתי באגדה, מאי על הסדר? זה סדר עולם. שכן מצינו י"ח ברכות של תפלה מעולם היו מתוקנות זו אחר זו. וכיון שבאו אנשי כנה"ג — כללום ותקנום כסדרן. כשניצל אברהם מאור כשדים, פתחו מלאכי השרת ואמרו מגן אברהם. כשנעקד יצחק — אמרו מחיה המתים וכו'. עיי"ש שהביא את סדר כל הברכות לפי סדר עולם.

18. איתא בנפש החיים [שער ב', פרק י']: "והמשכיל יבין מדעתו, שלא לחנם הוצרכו לתקון תחינה קטנה ותפלה קצרה כזו ק"כ זקנים ובהם כמה נביאים, אלא שהמה השיגו ברוח

בתרה דתשובה, כדכתיב בקרא: "ושב",
ובתר הכי — "ורפא לו"! ואמאי אמרינן
סליחה בתר תשובה?

ומתרצינן: לא סלקא דעתך הכי, למימר
רפואה בתר תשובה. דכתיב: "וישוב אל ה'
זירחמיה ואל אלהינו כי ירבה לסלוח". להכי
אמרינן סליחה בתר תשובה.

ומקשינן: ומאי חזית דסמכת אהא קרא
ד"וישוב אל ה'" — למסמך סליחה
לתשובה, סמוך אהא קרא קמא ד"ושב
ורפא" — למסמך רפואה לתשובה?

ומתרצינן: כתב קרא אחרניא: "הסולח לכל
עוניכי הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת
חייכי", להכי אמרינן רפואה בתר סליחה.

ומשמע מהאי קרא, דרפואה וגאולה — בתר
סליחה נינהו.

ותמהינן: למימרא דגאולה ורפואה, תרוייהו
בתר סליחה היא? והכתיב: "ולבכו יבין ושב
ורפא לו", חזינן דרפואה — בתר בינה
היא!?

ומבארינן: ההוא "ושב ורפא לו" — לאו
רפואה דתחלואים היא, אלא רפואה דסליחה
היא, דהיינו, שנשלח לו מן השמים, ונרפאה
נפשו מעוונותיו. אבל ברכת "רפאנו" —

רפואת הגוף היא, ולכן סדרה אחר סליחה,
כסדר הכתוב במקרא: "הסולח לכל עוניכי
הרופא לכל תחלואיכי וגו'".

ומה טעם ראו לומר גאולה [גואל ישראל]
בברכה שביעית, אחר סליחה, ולא אמרינן
ברכת רפואה בתר סליחה, כדכתיב: "הסולח
לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי"?²⁰

אמר רבא: מתוך שעתידין ליגאל בשביעית,
ששבוע שמיטה שבן דוד בא בו — חלוק
משאר שנים, דשנה ראשונה רעב ולא רעב
וכו' כדאמרינן בפרק חלק [סנהדרין צ"ז
ע"א], ובשנה שביעית של שמיטה —
מלחמות, ובמוצאי שביעית בן דוד בא,
לפיכך קבעה לגאולה בברכה שביעית.

ומקשינן: והאמר מר: בשנה ששית — קולות,
דהיינו, שיצא קול שמיח בן דוד בא²¹.
בשביעית — מלחמות, במוצאי שביעית —
בן דוד בא, אם כן, רק במוצאי שביעית הוא
גאולה!?

ומתרצינן: מלחמה נמי — אתחלתא דגאולה
היא. שהיא גאולה מן הצרות הבאות עלינו
תמיד²².

ומה ראו לומר רפואה בברכה שמינית? והרי
ראוי היה, שגאולה תאמר בשמינית — ולא
בשביעית! שהרי רק תחילתה בשביעית,

21. כך פירש רש"י בסנהדרין [צ"ז ע"א]. לישנא
אחרניא פירש שם: קולות מתקיעת שופר.
שנאמר: "יתקע בשופר גדול".

22. אבל אין זו הגאולה מן הגלות. שעל גאולה
זו תקנו את הברכות: "מקבץ נדחי עמו ישראל",

20. ולא קשיא לגמ' מהך דקדמה רפואה לגאולה
בקרא ד"הרופא לכל תחלואיכי, הגואל משחת
חייכי", דהתם היינו גאולת החולה מן המוות.
ועל כך אינו מברך ברכה מיוחדת, דהיא בכלל
תפילת הרפואה, שלא יבוא לידי מיתה. אבל
גאולה דהך ברכה, היינו גאולת ישראל מן
הגלות. מהרש"א.

ופריכם תשאז לעמי ישראל כי קרבו לבוא".
חזינן דקיבוץ גלויות — בעת ברכת השנים
הוא, ולהכי אמרינן לה בתר ברכת השנים.

וכיון שנתקבצו גלויות — נעשה דין ברשעים,
שנאמר: "ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור
סיגיד", וכתיב דעל ידי כך: "ואשיבה
שופטיך כבראשונה", ואחר כך: "ציון
במשפט תפדה ושביה בצדקה", להכי אמרינן
"השיבה שופטינו" לאחר קיבוץ גלויות.

וכיון שנעשה דין מן הרשעים — כלו
הפושעים [הכופרים], וכולל זדים [העושים
במזיד] עמהם. שנאמר: "ושבר פושעים
וחטאים יחדיו". להכי אמרינן להך ברכה —
בתר דין הרשעים שבברכת "השיבה
שופטינו".

וכיון שכלו הפושעים — ממילא מתרוממת
קרן צדיקים. דכתיב: "וכל קרני רשעים אגדע
— תרוממה קרנות צדיק".

וכולל גרי הצדק בברכה עם הצדיקים,
שנאמר: "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן",
וסמך ליה: "זכי יגור אתכם גר". להכי
אמרינן הכא ברכת "על הצדיקים".

והיכן מתרוממת קרנם של הצדיקים?
בירושלים. שנאמר: "שאלו שלום ירושלם
ישליו אוהביה". להכי אמרינן הכא ברכת
"ולירושלים עירך".

דהא רק במוצאי שביעית — בן דוד בא,
ואם כן, נקבענה לגאולה בשמינית, שעיקר
הגאולה — בשנה שמינית היא! וברכת
רפואה, היה להם לקבוע בשביעית — אחר
סליחה, כדכתיב קרא: "הסולח לכל עוניכי
הרופא וגו'!"²³

אמר רבי אחא: היינו טעמא, מתוך שנתנה
מילה בשמינית [ביום השמיני], שצריכה
היא רפואה, לפיכך קבעוה לרפואה בברכה
שמינית.²⁴

ומה ראו לומר ברכת השנים בברכה
תשיעית?

אמר רבי אלכסנדר: ברכה זו כנגד מפקיעי
שערים נאמרה, דכתיב: "שבור זרוע רשע".
והאי קרא — במפקיע שערים מדבר, דכתיב
בההיא פרשתא: "ארב במסתר כאריה
בסוכו יארוב לחטוף עני". וכי הלסטים אורב
לעני?

אלא, במפקיעי שערים הכתוב מדבר, שרוב
דעתם לעניים היא. וקא בעי דוד רחמי,
ואמר: שבור זרוע רשע, על ידי שתתן שובע
בעולם. ודוד כי אמרה — בפרשה תשיעית
אמרה.²⁵

ומה ראו לומר קיבוץ גלויות לאחר ברכת
השנים?

דכתיב: "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו

שכתב, שכשיריפא רפאל את אברהם, אמרו:
רופא חולי עמו ישראל. הרי שמתחילה נתקנה
ברכת רפואה על המילה [שפתי חכמים].

25. ואם תאמר: שמינית היא?! "אשרי" ו"למה
רגשו גויים" — תרתי פרשתא נינהו. רש"י.

ו"את צמח דוד וכו'". ומכל מקום, כיון דשם
גאולה עליה — קבעוה בשביעית. רש"י.

23. כך פירש הרש"ש. ועיי' במהרש"א.

24. וביותר מבואר לפי דברי הב"י דלעיל,

וכיון שנכנית ירושלים — בא דוד. שנאמר: "אחר ישובו בני ישראל [לארץ ישראל], ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם". להכי אמרינן הכא ברכת "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח".

א-יח

וכיון שבא דוד — באתה תפלה. דקיימא לן [במס' סנהדרין, דף כ' ע"ב], דמצוה להעמיד מלך לפני בנין בית המקדש. וכיון שנאמר: "והביאותים אל הר קדשי ושמתים בבית תפלתי", ו"הר קדשי" — היינו בית המקדש, על כרחך שכבר בא בן דוד מקודם. להכי אמרינן הכא, אחר ברכת "צמח דוד", את ברכת "שמע קולנו".

וכיון שבאת תפלה — באת עבודה. שנאמר בסיפא דקרא דלעיל: "עולותיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי". שהקדים דוד תפילה, שהיא עבודה שכלב — לעבודת מזבח²⁶. להכי אמרינן בתר ברכת תפילה — ברכת "רצה וכו' והשב את העבודה וכו'".

וכיון שבאת עבודה — באתה תודה. שנאמר: "וזבח תודה יכבדני". חזינן תודה — בתר זביחה היא, וזביחה — עבודה היא. להכי אמרינן הכא "מודים".

ומה ראו לומר ברכת כהנים אחר הודאה?

דכתיב: "וישא אהרן את ידיו אל העם

ויברכם, וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים".

ומקשינן: אם כן, אימא לברכת כהנים קודם עבודה?

ומתרצינן: לא סלקא דעתך, דכתיב: "וירד מעשות החטאת וגו'". דמי כתיב "לעשות"? הא "מעשות" כתיב, דמשמע שכבר עשה העבודה, אם כן, ברכה בתר עבודה היא!

ומקשינן: ולימרה לברכת כהנים אחר העבודה, וקודם הודאה?

ומתרצינן: לא סלקא דעתך, דהא כתיב: "וזבח תודה", משמע דתודה בתר עבודה היא.

ותמהינן: מאי חזית דסמכת אהאי קרא ד"וזבח תודה"? סמוך אהאי קרא ד"וירד מעשות וגו'", דמשמע דברכה בתר עבודה, וקודם הודאה היא!?

ומתרצינן: מכל מקום, מסתברא דעבודה והודאה חדא מילתא היא, דאף הודאה — עבודת המקום היא, ולהכי לא מפסקינן ביניהו בברכת כהנים.

ומה ראו לומר ברכת שים שלום — אחר ברכת כהנים?²⁷

ועיין בתוס'.

26. וכך מצינו גם אצל שלמה בנו בבנין בית המקדש, שמתחילה התפלל על כל צרה שלא תבא, ואחר כך כתיב: "ויזבח שלמה וגו' זבח לה' בקר כ"ב אלף וגו'". מהרש"א.

27. כתב הריטב"א, דאין כוונת הגמ' לשאול,

אמאי לא תקנו ברכת שים שלום קודם ברכת כהנים, דהא לא אפשר, שהרי עד כאן, כל הברכות היו על סדר המקראות! אלא, שאלת הגמ' היא, מה ענין ברכה זו בכאן, אמאי לא סיימו את התפילה בברכת כהנים? ועיי' בטורי אבן, שכתב כדברי הריטב"א.